

CARACTERIZACIÓN DO APROVISIONAMENTO, PRODUCCIÓN E MERCADOS DAS INDUSTRIAS LÁCTEAS GALEGAS

Francisco SINEIRO GARCÍA
ETS Enxeñeiros Agrónomos - Lugo.
Universidade de Santiago

Descríbese o proceso de modernización da produción do leite nos últimos dez anos, insistindo no carácter estratéxico para Galicia desta produción, e máis na necesidade de ser abordada como formando un complexo agroalimentario. Producindo o 28% do leite do estado español, as industrias transformadoras galegas teñen unha presenza moi modesta no leite transformado e comercializado (9.5% do leite industrializado en España), sendo ademais un 30% do leite producido en Galicia transportado sen transformar. Entre as 10 maiores industrias lácteas españolas por volume de negocios non hai ningunha galega. Do leite transformado en Galicia, o 22% prodúcese en industrias propiedade de cooperativas de gandeiros, o 17% en industrias de capital galego, o 45% por industrias de capital español e o 23% por industrias multinacionais, sendo as cifras das cooperativas e do capital galego moi baixas por referencia a outros países europeos. A política de prezos ós produtores e a política industrial parece tamén inseparable, pero as industrias galegas presentan unha gran debilidade, mesmo no mercado interno. Tendo, polo tanto, unha importancia clave na economía galega, propóñense unhas directrices estratéxicas xerais para as empresas, resaltando a importancia da constitución dun grupo lácteo galego de base cooperativa. Censúrase a retirada dos afincamentos prometidos polo Goberno da Xunta a este proxecto.

1. Introducción.

No estado actual da agricultura galega parece máis axeitado tratar o chamado sistema agroalimentario no seu conxunto, abarcando as fases da produción agraria e a elaboración industrial de bens aptos para o seu consumo, ca da agricultura como un sector aillado da actividade económica xeral, dado que a maior parte da produción é transformada polas industrias agroalimentarias.

O mercado dos produtos agrarios e alimentarios en España sufriu un proceso acelerado de cambios a partir da integración na CEE, pasando dunha situación de aillamento e protección existentes ata 1986 a unha liberalización dos intercambios dentro do Mercado Unico Europeo en tan só sete anos, e coa perspectiva de amplialos ós terceiros países derivada duns previsibles acordos GATT.

Por todo iso, a situación competitiva da agricultura galega dentro deste proceso de integración debera avaliarse en relación ó funcionamento conxunto do complexo

agroalimentario. Así, ás limitacións productivas e de desenvolvemento da nosa agricultura pódenselle engadir as derivadas das insuficiencias da súa transformación industrial.

Un índice global da situación relativa entre a produción e a transformación agroalimentaria ven dado pola relación entre os Valores Engadidos a ámbolosdous niveis. Dada a importancia da pesca marítima, temos que facer a avaliación conxunta da produción agropesqueira con relación á industria agroalimentaria, considerando como tal os valores agregados das de “alimentación, bebidas e tabaco” e de “madeira, cortizo e mobles de madeira”. Así, con base ó 1989 o Valor Engadido Bruto (VEB) aportado polas industrias agroalimentarias galegas ven equivaler ó 48,1% do VEB do conxunto das producións agrarias e pesqueiras de Galicia, mentres que este índice ven ser do 86,6% para o conxunto de España, sendo superado por Comunidades veciñas como Asturias có 91,5% e acadando maiores niveis en Valencia có 137,2% e Cataluña, onde as industrias transformadoras multiplican por 2,15 o VEB aportado pola agricultura e pesca(1).

A produción de leite ten un papel clave na agricultura galega, aportando o 25,9% da Producción Final Agraria(PFA) (con 63.771 millóns en 1.990) e estando presente en máis do 40% das explotacións. Ademais, debemos ter en conta que a produción de carne de vacún que está asociada á do leite na maioría dos casos ven aportar outro 12,3% da PFA, co que conxuntamente estarían contribuíndo ó 38,3% da PFA galega e ata o 53,3% da súa PFA no caso de Lugo (2).

Galicia sitúase como a primeira Comunidade productora de leite no conxunto de España, aportando o 28% do entregado á industria. A pesar das limitacións actuais na produción, é evidente o esforzo na mellora da produción acadado sobre todo nos últimos quince anos.

Pola contra, a industria láctea galega non consolida este liderato productivo no mercado español: sobre un 30% do leite recollido polas industrias non é transformado en Galicia; nin tampouco domina este sector, pois a primeira industria galega ocupa o posto 11 por volume de facturación e entre as 200 maiores empresas lácteas as galegas tan só aportan o 8,8% da facturación global (3).

Os anteriores datos, que poñen en evidencia as limitacións globais das industrias lácteas galegas, deberan tamén contrastarse coa situación existente noutros países comunitarios xa que van coincidir e competir directamente dentro do contexto do Mercado Unico Europeo.

Pódese afirmar que as industrias lácteas galegas teñen un papel estratéxico dentro do conxunto da economía galega non só pola súa contribución directa ó sector industrial, senón tamén por transformar un produto básico na economía de numerosas zonas rurais galegas. Ademais, estas industrias xunto coas cárnicas e as de pensos son unha base da agroindustria galega con efectos inducidos entre si.

O obxectivo deste artigo é expoñer-la súa situación actual no que se refere ás suas

relacións coa produción de leite, produtos elaborados, mercados e os factores externos que condicionan a súa actividade e a súa posición competitiva.

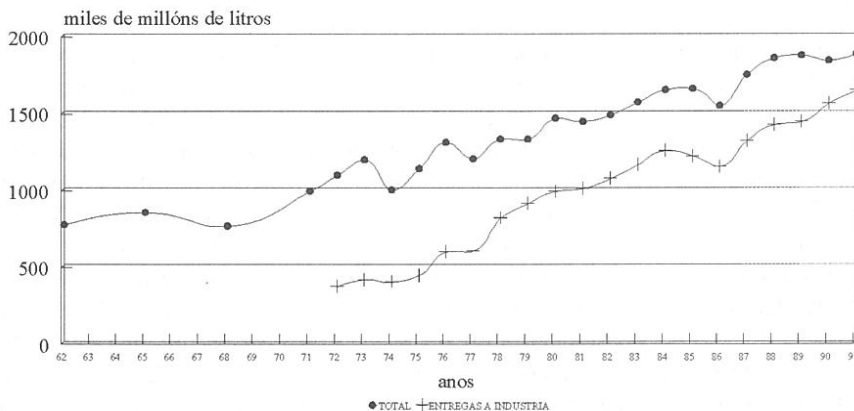
2. Producción e aprovisionamento de leite.

As condicións estruturais da produción do leite inciden directamente no seu custo, calidade e disponibilidad, sendo os tres factores de competitividade importantes nas industrias lácteas.

2.1. A produción de leite.

A produción de leite recollida pola industria en Galicia tivo unha forte expansión, pasando dos 976 millóns de litros en 1980 ós 1.634 millóns en 1991, cun incremento medio de 59,8 millóns/ano (4). Este crecemento foi superior ó da produción total con 38,0 millóns/ano, debido á suba da parte do leite recollido que, para eses mesmos anos, pasa do 67,2 ó 87,4% do total (gráfico 1).

Gráfico 1. Producción total e entregas á industria en Galicia.

Min. Agricultura, Cons. Agricultura

A evolución da produción para os próximos anos prevese que terá un incremento moderado, estando limitado polas transferencias de cotas doutras Comunidades e polo feito de que a parte recollida pola industria sobre a produción total xa é elevada, estando só a 3-4 puntos da media comunitaria (90,9%) ou da francesa (91,8%) (5).

A produción está concentrada nas provincias de Lugo (co 42,6%) e de A Coruña (37,4%), mentres que Pontevedra aporta o 16,9 e Ourense tan só o 3,2% (2). Territorialmente, a produción agrúpase en Lugo, salvo na zona da montaña, parte central e oeste de A Coruña e no nordeste de Pontevedra.

O leite é entregado por unhas 74,2 mil explotacións, das que o 17,5% delas que teñen máis de 9 vacas posúen o 53,4% do censo e aportan por riba do 60% da produción, mentres que noutro extremo o 61,1% das máis pequenas con menos de 5 vacas estímase que producen só un 15% do leite.

A evolución da estrutura productiva das explotacións tivo cambios importantes no período dos últimos dez anos cunha forte redución no número das explotacións, debido ó abandono da produción en xeral polas máis pequenas, a maioría das veces ligado ó efecto idade, e a unha mellora no equipamento productivo das explotacións. Así entre 1982 e 1991 o número de explotacións leite reduciuse de 109,3 mil a 74,2 mil e as explotacións que contaban con muntado mecánico pasaron do 14,2 ó 64,0% e a refrixeración do leite nas explotacións do 1,1 ó 40,0% (6),(7).

É de prever que estas tendencias de concentración da produción se manteñan nos próximos anos, como se deduce do feito de que en 1991 o 37,6% das explotacións non tiñan asegurada a súa sucesión, que se elevaba ata o 49,0% no caso das explotacións máis pequenas de menos de 5 vacas. Este proceso pode vir ademais acelerado polos incentivos ós plans de abandono ligados á reestructuración das cotas.

2.2. *A calidade do leite.*

A calidade do leite tamén tivo unha mellora considerable, baseada nas melloras xa citadas de equipamento nas explotacións, que por afectar ás de maior dimensión leva a que sobre un 80% do leite recollido pola industria sexa refrixerado en orixe. O establecemento do Laboratorio Interprofesional do Leite (LIGAL) foi un elemento tamén importante nesa evolución ó posibilitar o pago de primas de calidade por bacterioloxía e composición con base á análise nun laboratorio independente. Con base a esa información, que inclúe só ás explotacións que entregan leite refrixerado, pódese destacar a mellora na calidade do leite producido en Galicia, desterrando imaxes de baixas calidades que en gran medida xa pertencen ó pasado. Así, en 1992 os valores medios mensuais da graxa oscilaban entre o 3,89 e o 3,64% e os da proteína entre o 3,14 a 3,16%; en canto á calidade bacteriolóxica en decembro de 1992 o 43,2% das análises eran clasificadas como categoría A (menos de 100 mil xermes), cunha mellora evidente de 11 puntos sobre o ano anterior, o 18,9 como B (100-300 mil xermes), e o 8,2% como C (300-500 mil) (7). Dada a concentración da produción nas explotacións máis grandes, pódese estimar que perto do 50% do leite está incluído na calidade A, que está aíndapor debaixo da situación francesa onde o 70% do leite recollido ten contidos inferiores ós 200 mil xermes. As esixencias crecentes do consumo e a nova normativa sanitaria, regulada pola Directiva(CEE) 46/92, vai obrigar a acelerar este proceso de mellora da calidade.

2.3. *Prezos do leite.*

O custo do leite á entrada da industria ven constituído polo prezo pagado ó gandeiro máis o custo de recollida, incluíndo nel o do transporte, mermas, análise e inspección.

En Galicia, debido á menor dimensión productiva das explotacións, hai un elevado número de rutas de recollida, estimadas no ano 1990 nunhas 280 que recollían uns 54 litros/Km percorrido e orixinaban uns custos medios de 2,6 pts/l, pero que variaban entre 1,0 e 7,5 pts/l (9).

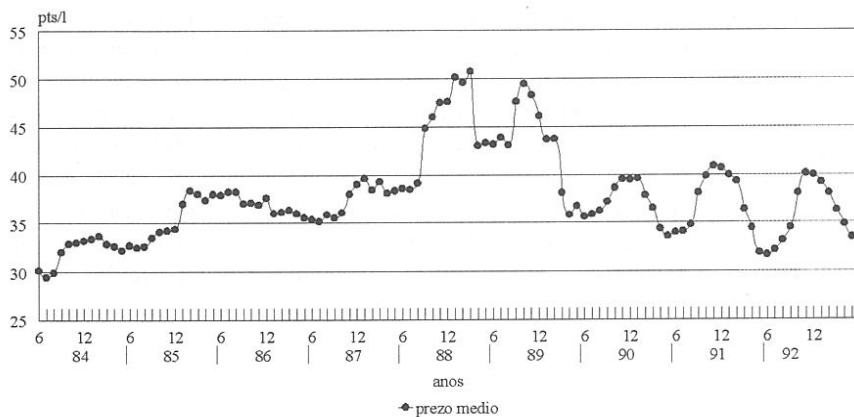
Precísase unha redución destes custos de recollida, que equivalían para ese ano ó 6,8% do prezo do leite no campo fronte a un valor do 3,3% en Francia ou do 4,2% en Alemaña. Para iso hai que ir a unha concentración da oferta e á racionalización das rutas de recollida. A concentración da oferta por agrupacións de gandeiros para a comercialización do leite en común, que tivo unha importante expansión sobre todo nos últimos 10 anos, levaron a que sobre o 40% do leite sexa entregado por este tipo de asociacións.

A vantaxe das industrias establecidas en Galicia sobre as que o transforman fóra ven derivada dun custo máis baixo do produto elaborado pola posibilidade de utilizar retornos no transporte.

Ata a integración na CEE en 1986 os prezos eran regulados para cada campaña, fixando un prezo mínimo obrigatorio para o pago do leite ós gandeiros. A partir dese momento, e conforme á Organización Común do Mercado (OCM) do leite, o prezo é fixado entre as partes, aíndaque existe un mecanismo indirecto de sosteñemento de prezos mínimos a través das vendas de manteiga ou leite en pó que as industrias poidan facer á Intervención Comunitaria.

A evolución do prezo pagado polas industrias ós gandeiros entre xuño de 1.984 e marzo de 1.993 queda refrexado no gráfico 1. Salvo no período de novembro de 1987 a febreiro de 1990, no que existiron prezos derivados de acordos entre as industrias e gandeiros, no resto do tempo os prezos foron fixados polas industrias, ó parecer como resultantes de acordos internos, aínda que se trate de negar este extremo.

Gráfico 2. Prezos leite Galicia anos 1984-93

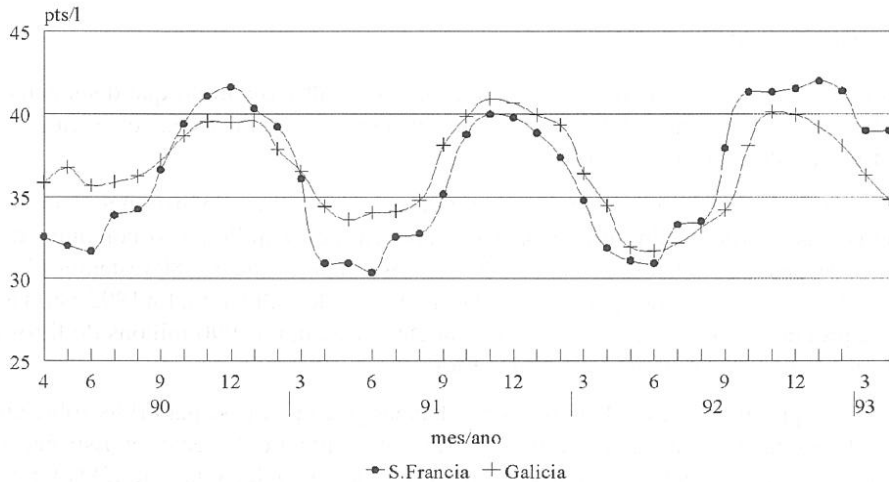

Os prezos medios pagados ós produtores tiveron unha tendencia a alzas moderadas ata a metade do ano 1988, cando experimentaron unha forte suba dunhas 10 pesetas con relación ó ano anterior, chegando a superar as 50 pts/l. a comezos de 1989. En 1990 os prezos teñen unha forte caída dunhas 8 pts/l. con relación a idénticos meses do ano anterior. Desde entón os prezos mantivéronse estabilizados a niveis similares no período do inverno, pero cunha baixa progresiva na primavera, así para o período abril-xullo produciuse unha nova baixa dunhas 3,5 pts/l. entre os anos 1990 e 1992 (10).

Tense tratado de sinalar ós acordos de prezos como un elemento desencadeante do proceso das alzas de prezos no período que vai do vran de 1988 a comezos de 1990, cando se produciran os primeiros acordos en Galicia en decembro de 1987, uns sete meses antes de comenza-lo período de fortes subas, nas que mesmo os prezos pactados nos acordos foron superados polas condicións do mercado e a forte competencia polo leite dispoñible entre as distintas industrias. Pola contra, a causa desta forte suba no prezo do leite hai que relacionala coas operadas na manteiga e do leite en pó nos mercados internacionais, nos que operaron algunhas industrias españolas (incluídas algunha galega) e que provocaron un tirón da demanda do leite. Así, sobre uns niveis de prezos duns 1.350 dólares/tonelada do leite en pó no primeiro semestre de 1988 houbo unha suba dun 41% no segundo semestre dese ano manténdose a niveis similares ata o segundo semestre de 1989 para ir descendendo a continuación (5).

No establecemento do prezo do leite polas industrias tense insistido na necesidade de tomar o prezo francés como referencia, sobre a base de considerar a importación do leite francés como unha alternativa ó recollido no mercado galego, que ademais polas causas apuntadas no apartado 5.1 entendo non sería factible de importar en grandes cantidades. Por iso, o prezo pagado en Francia ós produtores máis o custo de transporte (ós que habería que engadir os correspondentes montantes compensatorios de adhesión (MCA) durante o período transitorio abril 1986 a abril de 1993, que para a campaña 1989/90 equivalían a 2,5 pts/l) debora ser unha base para a formación do prezo en Galicia. A evolución comparada dos prezos medios das tres últimas campañas pagados ós gandeiros galegos e ós franceses da rexión dos Pirineos Atlánticos (escollida por ser unha zona colindante con España), vennos mostrar que nas dúas primeiras os prezos en Galicia foron ata tres pts/l. superiores ós franceses ó final da primavera, estando o resto do tempo moi parellos (incluso inferiores en Galicia no inverno do 90), pero a partir do segundo semestre de 1992 comézanse a situar por debaixo dos franceses, debido ás devaluacións e perda de paridade da peseta con relación ó franco (gráfico 3) (10),(11). Con esta evolución de prezos o leite galego resultou máis barato ás industrias galegas cás francesas durante estas tres campañas, se consideramos o importe dos MCA e o custo do transporte refrixerado, incluso para as principais empresas que recollen leite en Galicia procedentes de Asturias, Castela-León e Andalucía.

Gráfico 3. Prezos do leite en Galicia e S. Francia

Galicia, C. Agricultura.

Sul de Francia, M. Agricultura.

Tamén convén sinalar as considerables diferencias nos prezos medios entre os distintos países, xa que se Francia é o primeiro país nas importacións de leite de consumo, Holanda ten relevancia con relación ás dos queixos. Así, tomando o prezo medio pagado ós produtores en España no ano 1990 como referencia de valor 100 (34,34 Ecus/100Kg), o de Francia (77,7) estivo moi por debaixo, pero o resto dos grandes países produtores como Alemaña, Holanda e Dinamarca tiveron prezos similares ó español, situándose Italia por riba (110,9), debido en gran parte á forte valorización da súa produción interna do leite na produción de queixos propios (12). No cadro 1 podemos seguir a evolución dos prezos medios ós gandeiros nos anos 1989-92 para España, Francia, Alemaña e Italia. Fronte a unha evolución bastante parella dos prezos españois e franceses nos anos 1990, 91 e 92, os pagados ós gandeiros alemáns e italianos mantivéronse por riba, situándose algo por baixo dos percibidos en 1989 no caso de Alemaña, pero a niveis similares en Italia.

Cadro 1. Prezos do leite percibidos polos gandeiros en España, Francia, Alemaña e Italia nos anos 1989-92.

(en Ecus/100 Quilos de leite)

Anos	ES	FR	AL	IT
1989	34,34	26,68	33,73	38,60
1990	28,49	27,43	30,94	39,42
1991	27,24	26,60	30,41	38,30
1992*	26,84	26,77	29,90	38,86

* Para 1992 xaneiro-setembro

Fonte: Prises agricoles, Eurostat.

3.A situación das industrias lácteas.

3.1. Datos globais.

Faremos a análise refiríndonos á situación de 1989, último ano do que dispoñemos dunha maior información global, aínda que sobre esa base faremos mención ós cambios relativos producidos desde entón.

Sobre una produción entregada á industria duns 1.360 millóns de litros nese ano (nas Estatísticas a produción sitúase para ese ano en 1.549 millóns), o conxunto das industrias galegas transformaron uns 880 millóns, mentres que os 480 restantes (37% do total) eran transportados para a súa elaboración fóra de Galicia (8). En 1992 estímase que a produción industrializada en Galicia elevouse ata uns 990 millóns de litros e outros 435 (30,5%) eran transformados fóra.

O valor da produción global das industrias lácteas galegas situáse para 1989 sobre uns 65 mil millóns de pesetas, que equivale ó 9,5% do conxunto do sector en España. As grandes diferencias entre o valor relativo da produción galega de leite (28%) e das industrias lácteas (9,5%) son debidas ó leite non transformado en Galicia e ó menor valor engadido dos produtos elaborados. Para tomalo unicamente como unha referencia, a industrialización completa da produción de leite en Galicia, ó valor medio dos produtos elaborados pola industria láctea española equivalería a uns 155 mil millóns de pesetas, que representa o 6,5% do valor da produción industrial galega en 1989.

O valor global da produción en 1991 pódese estimar nuns 72 mil millóns. Entre as dez primeiras industrias lácteas españolas por volume de negocio, todas elas cunhas vendas superiores ós 20 mil millóns, non hai ningunha galega, aínda que Complexa de Lugo está incluída no grupo Lactaria. A primeira galega é o grupo LARSA no posto 12 e cuns 16.500 millóns de vendas, aparecendo logo Leyma con 8.400 millóns no posto 22 casi seguida de Feiraco, Lagasa e Lácteas do Atlántico todas elas con facturacións entre 6.500 a 7.500 millóns (ás que habería que engadir as dúas factorías galegas integrantes en Lactaria e Nestlé cunhas cifras de vendas semellantes). Todas estas empresas que teñen como actividade principal a elaboración de leite sitúan a súa facturación, salvo Larsa, por debaixo dos maiores grupos queixeiros españois, mentres que as maiores empresas queixeiros galegas tan só facturan ó redor dos mil millóns. Podemos rematar esta caracterización global das industrias lácteas galegas considerando que sobre o conxunto das 200 maiores empresas lácteas só hai 20 galegas que aportan o 8,8% da facturación(3).

Hai un total de 47 industrias lácteas que dan uns 2.120 empregos, ós que hai que engadir os 250 derivados dos 30 centros de refrixeración de leite tanto de industrias galegas como foráneas (cadro 2). As melloras efectuadas no seu equipamento productivo leva a que o 73% das industrias se sitúen a un nivel tecnolóxico normal ou bon.

En 1992 o número de industrias elévase a 74 (13), que transforman uns 990 millóns de

Cadro 2. Produción transformada e emprego das industrias lácteas galegas. (ano 1989; produción en mill.l.)

	Prod ind.	%s.total	núm.ind.	emprego
C	231,4	26,4	10	394
LU	357,3	40,7	16	602
OUR	26,6	3,0	8	89
PO	262,7	29,9	13	935
GA	878,0	100,0	47	2120

Fonte: AGRO SPC,C.Agricultura.

litros, habendo ademais 27 centros de refrixeración de leite. As variacións entre os anos 1989-92 son debidas ó incremento da recollida por Lagasa (establecida en 1989) e ás novas plantas de Pascual e Besnier (Leche de Galicia); mentres que ó tempo, reduciuse a recollida de Larsa e de cinco pequenas industrias que cesaron na súa actividade. O forte aumento no número das industrias é debido á incorporación de 22 miniqueixeirías artesanais.

Pola composición do seu capital o 22% do leite transformado en Galicia está en empresas propiedade de cooperativas de gandeiros, o 17% en industrias de capital galego, o 45% de capital nacional e o 23% restante en multinacionais. Destaca a baixa participación das cooperativas e do capital galego en relación á situación de diversas rexións europeas con forte presenza na produción de leite, como é o caso de Bretaña, onde as cooperativas industrializan o 55%, as empresas privadas rexionais o 28%, sendo o 17% restante transformado por outras empresas francesas (14).

As industrias localizadas na provincia de Pontevedra transforman unha cantidade de leite próxima á súa produción (262,7 e 275,7 millóns, respectivamente), mentres que sobre todo Coruña con 231,4 e 611,1 e Lugo con 357,3 e 695,8 millóns respectivamente, sitúanse moi por debaixo dela.

En España dase tamén unha disociación entre as áreas de produción de leite e as da localización das industrias. Así, mentres que a produción está concentrada en Galicia, Asturias e Cantabria, que en conxunto aportan o 44,7% do total, as industrias localizadas nestas Comunidades transforman só o 28,2% (a pesares de que Asturias aporta un saldo positivo co 18% da transformación fronte ó 11,0% da produción). Unha parte da orixe desta disociación está nas concesións administrativas que se concedían para a venda do leite pasteurizado (D.2478/66).

3.2. *Actividade e dimensión productiva.*

As industrias véñense clasificando en diversos estudos e con relación á súa actividade principal en elaboradoras de leite líquido (que son polivalentes en moitos casos, por desenvolver tamén elaboracións doutros produtos lácteos), de queixo e de produtos frescos de alto valor engadido (iogures e postres lácteos)(15),(16). En Galicia só están

representadas as dos dous primeiros tipos, que clasificamos no cadro 3 con relación tamén á súa dimensión productiva.

Cadro 3. Industrias lácteas galegas, segundo a súa actividade principal e dimensión productiva.

	Envas. leite(mill.l)			Queixo(Mill.l)			Total
	>36,5*	<36,5	Total	>4	<4	Total	
Nº ind.	9	9	18	14	15	29	47
Mill.	581,6	122,8	704,4	158,2	15,3	173,5	877,9
Empr.	1.253	285	1.538	419	63	482	2.020

* equivalentes a 100 mil litros/día

Fonte: AGRO SPC.C.Agricultura.

As industrias con actividade principal na produción de leite transforman en conxunto 704,4 millóns de litros, que equivale ó 80,2% do industrializado en Galicia, que está concentrado no grupo das que transforman máis de 36,5 mill/ano, que aportan o 66,2% do leite.

As industrias queixeiras teñen unha actividade reducida con só o 19,8% do leite, aíndaque cunha maior proporción no emprego (23,9%). As 14 maiores de 4 millóns de leite/ano transforman o 18,0% do leite e as restantes tan só o 1,7%

As maiores industrias de envasado do leite son polivalentes elaborando tamén pequenas cantidades de queixo e iogures. Só as tres maiores transforman máis de 100 millóns de litros (Leyma con 110, Arjeriz con 115, que está integrada no grupo LARSA que transformaba en conxunto uns 220 millóns, e Complexa do grupo Lactaria cuns 100). Aínda que a situación mellorou en 1992 con cinco industrias cunha transformación por riba ou no entorno dos 100 millóns de litros e outras seis con recollida superior ós 70 millóns, todas elas quedan por baixo dos grandes maiores lácteos do mercado español con catro empresas que transforman no entorno ou por riba dos 300 millóns de litros/ano (Pascual, Lactaria e Clas e Iparlat) e do volume dos grandes grupos lácteos europeos, que como no caso dos franceses solen ter actividades máis diversificadas na elaboración de diversos produtos lácteos, situándose en Francia á cabeza Besnier con 4.100 millóns de litros, Sodial con 2.500 e ULN con 2.100

As diferencias aínda son maiores nas industrias queixeiras, pois as maiores entre as galegas recollen uns 25 millóns de litros/ano, que se sitúan moi por baixo dos catro maiores grupos queixeiros españois que recollen no entorno dos 70-80 millóns/ano (Forlasa, Central Quesera, Queserías Ibéricas e García-Baquero) e dos franceses como Bell e Bongrain, que se sitúan sobre os 700-800 millóns de litros (15).

Na estrutura de custos das industrias elaboradoras de leite UHT as compras equivalen ó 50-70% das súas vendas (cunha incidencia tamén importante do envase). Nas queixerías estas compras pódense situar no 65-80% e nos produtos de alto valor engadido como os iogures entre o 28-35%. En tódolos casos, non sendo nos produtos frescos, o peso do custo do leite é moi alto, e a fronteira entre perdas e beneficios é difusa,

xa que non se trata de negocios de altas marxes. Polo tanto, parece inseparable a política de prezos ós produtores e a política industrial. Esta foi a base que levou a esa forte relación produtores/industrias común á maioría dos países comunitarios e que está ausente polo de agora en Galicia (9).

3.3. Destinos do leite por productos.

A elaboración de productos lácteos en Galicia está dominada polo leite de consumo con 417,3 millóns de litros, que equivale ó 11,1% da produción española, co leite de longa duración UHT no primeiro posto deste segmento (co 13,6% do total español) sobre o pasteurizado ou o esterilizado en bolsa de plástico. A utilización da capacidade industrial é alta no UHT cun 86%, superando a media española (71%), mentres que é baixa nos outros tipos de leite pasteurizado e estéril, cunha tendencia similar á do conxunto da industria española, que son refrexo da regresión no consumo destes productos e a súa substitución polo UHT.

Cadro 4. Productos elaborados e capacidade utilizada polas industrias lácteas. (produccións en mill.l. para leites de consumo e iogures, e en tn. para o resto dos productos)

Productos	Producción	Utilización
L.pasteurizada	57,3	35
L.ester.bolsa	31,9	57
L.ester.UHT	328,1	86
Iogur	15,5	70
Condes.e sim.	25,0	52
Leite en pó	11,6	65/80
Queixo	19,7	65
Manteiga	9,5	

Fonte: AGRO SPC,C.Agricultura.

A produción de iogures e outros productos frescos de alto valor engadido (como os batidos e postres lácteos) é moi reducida, representando tan só o 3,8% do total español.

A produción de queixo con 19,7 mil toneladas equivale só ó 8,0% da produción española, cunha utilización da súa capacidade productiva do 65%, inferior á española cón 78%. A estrutura productiva está pouco desenvolvida en Galicia ó predominar os queixos do país e semifrescos, fronte a un avanzado desenvolvemento industrial dos queixos frescos e fundidos no resto do país, así como dos elaborados coa mestura con outros tipos de leite (para o que se recollen uns 770 millóns de litros).

A produción de leite en pó varía coas campañas ó funcionar como un elemento de regulación, situándose sobre as 11,55 mil toneladas, que equivale ó 25,2% do elaborado en España cunha utilización da capacidade instalada do 65/80%

Cadro 5. Destinos do leite industrializado en Galicia en comparación con España, Francia e a CEE (en % s.total)

Productos	Gal	Esp	Fra	CEE
Consumo directo	53	59	16	18
Prod.alto val.engadido	2	8	7	9
Queixos	28	22	28	26
Outros productos	12	11	49	43

Fonte: AGRO SPC,C.Agricultura e Min.Agricultura.

No destino do leite industrializado en Galicia por produtos con relación á situación para o conxunto de España, Francia e a CEE destacamos a maior importancia do leite de consumo e a reducida presenza dos produtos lácteos frescos de alto valor engadido e doutros produtos (leite en pó, manteiga,soros, etc), con utilización posterior na elaboración doutros produtos alimentarios.

4. Consumo e mercado dos produtos lácteos.

A situación xeral do mercado dos produtos lácteos ven determinada polos niveis de consumo actual e tendencias cara ó futuro, así como pola situación de abastecemento nos mercados destes produtos. O consumo global de produtos lácteos está estabilizado e así temos un mercado maduro (salvo en certos tipos de queixos e produtos frescos) e saturado, cunha forte competencia e unhas estruturas comerciais consolidadas.

O valor dos produtos lácteos representa o 11,5% do gasto alimentario en España, sendo un 5,6% en forma de leite e o 5,9% restante noutros produtos lácteos.

4.2. Consumo.

O consumo per capita do leite é alto, pero con tendencia á baixa, que se pode compensar polas alzas nos consumos de queixo e dos produtos lácteos frescos, ámbolosdous ligados a un crecemento na diversidade nos tipos ofertados deses produtos. Así, entre os anos 1987 e o 91, o consumo do leite descendeu nun 1,3% anual, mentres os dos queixos e dos produtos de alto valor engadido incrementáronse nun 7,5 e 7,0%, respectivamente. Os consumos doutros produtos como o leite condensado e a manteiga cuns niveis xa baixos están en recesión.

O leite de longa duración UHT desprazou o pasteurizado e o esterilizado nos últimos anos, abarcando o 76% do consumo no leite envasado, aínda que hai outro 20 % de leite a granel. O consumo de queixos está repartido entre os madurados có 55%, os frescos co 28% e os fundidos co 17%, habendo un alto componente de queixos elaborados con leite de ovella e cabra, sós ou misturados co de vaca. En canto ós produtos frescos de alto valor engadido os iogures equivalen ó 73% do consumo e os postres (flans, natillas e batidos) ó 27% (15).

Cadro 6. Consumos per capita dos produtos lácteos en España e Francia. (en Kg/pers)

	Leite	Queixo	Prod.frescos
España	114,4	7,3	8,0
Francia	77,9	22,5	17,0

Fonte: AGRO SPC.

En comparación con Francia o consumo de leite é máis elevado, mentres que é moi inferior en queixos e produtos frescos (cadro 6).

O consumo global de produtos lácteos aparece así estabilizado fronte ás importantes alzas dos últimos anos, debidas ás subas nos consumos per cápita, que levaron a un forte tirón da demanda interna. Así, o consumo aparente de leite pasou duns 80 litros/pers en 1970, a 101 en 1980 e ós 114 actuais (17).

4.2. Regulación do mercado e comercio exterior.

O mercado español pasou dunha situación cun elevado grao de aillamento a unha práctica liberalización dos intercambios cos países comunitarios en 1993 a través dun proceso de apertura gradual regulada polas condicións do período transitorio posterior á Adhesión en 1986.

Antes da integración na CEE as importacións de produtos lácteos estaban en réxime de comercio de Estado, salvo para os queixos, e o leite en pó e soros desnaturalizados. Os queixos eran un produto liberalizado dentro dos Acordos GATT, pero había unhas limitacións nas cantidades máximas e prezos mínimos ós que podían entrar estas importacións. Só estaban permitidas as importacións do leite en pó e soros desnaturalizados con destino á alimentación animal. As importacións de leite no período de outono-inverno eran autorizadas para cubrir os déficits previstos no consumo.

Cadro 7. Cantidades de produtos lácteos importados en anos previos á Adhesión á CEE. (en mill.l. para o leite, en miles tn. para o resto dos produtos).

	Consumo humano		Prod.desnaturalizados	
	Leite	Queixo	Leite pó	Soro
Media 1975/76/77	73,4	7,62	61,11	14,10
Media 1982/83/84	27,6	13,48	18,83	23,21

Fonte: Min.Agricultura.

As cantidades importadas de leite eran moi variables, dependendo das campañas, mentres que as de queixo situáronse por riba das 12 mil toneladas a partir de 1980 (cadro 7) (18). As importacións dos produtos desnaturalizados para á elaboración de pensos foron importantes (18,83 e 23,21 mil tn de leite en pó e soro respectivamente para os anos 1982-84), rexistrándose un descenso considerable no leite nos anos previos á Adhesión con relación á década anterior, na que houbera sospeitas sobre o seu desvío ó consumo humano.

O comercio exterior cos países comunitarios quedou paulatinamente liberalizado ó longo do período transitorio (1986-93), sinalándose unhas cantidades obxectivo (máximas a importar) nos chamados productos sensibles (leite, queixos e manteiga) para os catro primeiros anos, que eran logo substituídas por uns límites máximos indicativos. Dado que o prezo institucional español era superior ó comunitario no ano da integración, existían uns montantes compensatorios de adhesión (mca) a pagar polos productos a importar, que foron anulándose ó longo dese período (estes montantes sumábanse ó valor das restitucións no caso de exportacións españolas a países terceiros).

Cadro 8. Evolución do Balance no Comercio exterior dos productos lácteos logo da integración na CEE. (expresado en toneladas de importacións menos exportacións, aparecendo entre parénteses as cantidades negativas).

Productos	1.986	1.991
Leite gran+envasada	(162,82)	(166,04)
Prod.alto val.engad.	(0,15)	(7,03)
Queixos	(18,13)	(23,84)
Leite concentr.	(6,32)	(3,27)
Leite en pó	(2,65)	11,60
Nata	0,16	(10,27)
Manteiga	(0,57)	9,09

Fonte: Elaborado sobre Dir.Gen.Aduanas.

A evolución seguida no comercio exterior nos anos 1986 e 1991 queda refrexada no cadro 8. Os principais productos importados son o leite (a agranel e envasado), que se situaba en 1991 en 166 mil toneladas, e os queixos con 23,84 mil tn. No primeiro caso hai un progresivo aumento do leite envasado, pero a cantidade global está estabilizada, mentres nos queixos as importacións eleváronse de 19,67 a 32,54 mil tn. entre 1986 e 1991, pero as exportacións tamén evolucionaron positivamente pasando de 1,54 a 8,70 mil tn. No leite en pó e a manteiga hai un saldo positivo debido ás exportacións, que se situaron para 1991 nas 24,06 e 10,35 miles de toneladas respectivamente.(19)

O balance global do Comercio exterior dos productos lácteos pódese estimar nunhas importacións de 369 mil toneladas de equivalente leite en 1986 e a unhas 288 mil en 1991, que ven equipararse nese ano ó 4,5% da produción conxunta (vaca, ovella e cabra) de leite entregada ás industrias. Esta cantidade equivale a un incremento de 139 mil toneladas sobre a cantidade equivalente ás importacións de leite e queixos dos anos previos á Adhesión, que se situaba nunhas 149 mil tn.

En conxunto a balanza de pagos dos productos lácteos foi desfavorable a España nuns 43.060 millóns no ano 1990.

4.3. A distribución alimentaria.

A demanda de productos lácteos ven condicionada pola estrutura da distribución e os

hábitos de consumo. A concentración dos puntos de venda é un factor que está a acadar gran relevancia na estrutura da distribución en España. Esta elevada concentración orixina novas esixencias para as empresas en canto a estruturas de xestión, rotacións de stocks e prazos de cobro a clientes, que pasan a ter un papel preponderante na fixación de marxes.

A concentración das vendas dos produtos lácteos nos autoservicios, supermercados e hipermercados é moi elevada acadando xa para o ano 1989 o 73,7% das vendas en leite de longa duración, o 70% nos iogures e o 52,0% nos queixos, coa presenza de marcas brancas e a utilización do leite como produto promocional polas grandes cadeas de alimentación(20).

No que se refere ás industrias lácteas españolas tamén hai unha concentración no mercado: as 10 maiores, todas elas con vendas anuais superiores ós 20 mil millóns, agrupan o 53% das vendas. Na análise desta concentración por tipos de industrias temos que as 10 primeiras na elaboración do leite e queixos absorben o 70% e 50% das vendas respectivamente e nos produtos de alto valor engadido as tres maiores industrias abranguen o 80% En ningún dos casos se sitúa unha galega.

Na situación competitiva das industrias con relación ó mercado é importante o nivel de cobertura, as canles de distribución e a penetración da imaxe de marca. No caso das industrias galegas isto é aínda máis relevante debido á elevada dependencia nos mercados de fóra de Galicia para a venda dos seus produtos: estimándose que sobre o 60% en leite equivalente dos produtos elaborados se vende fóra de Galicia.

A produción do leite UHT é 2,7 veces o consumo galego, a do queixo excede nun 11,1% , o leite pasteurizado é similar ó do propio consumo, mentres que a produccion de iogur equivale ó 66,2 % do consumo interno.

A debilidade das industrias galegas no que se refire ó seu posicionamento nos mercados queda evidenciada pola súa situación no propio mercado galego. Así, das catro marcas de leite e iogures cunha presenza superior ó 50% tan só dúas e unha eran galegas, respectivamente; no sector dos queixos frescos só había un que tivera unha presenza maior do 30%, nos de tipo galego só a primeira marca tiña unha presenza do 65%, pero tódolos demais estaban por debaixo do 25%, e nos de “tetilla” o primeiro estaba no 40% e os seguintes por baixo do 20%, habendo unha maior presenza nos continentais e nos de mistura coutros leites nos que había cinco tipos e tres marcas superiores ó 25%, respectivamente.

5. Factores externos que inciden na competitividade das industrias.

Consideramos aqueles factores que, caendo fora do ámbito da xestión das empresas, inciden directamente na súa posición competitiva. Situamos entre eles á Política Agraria Común (PAC), o acceso a fontes de financiación, a infraestrutura de transporte, a dispoñibilidade de man de obra cualificada e o acceso ós centros de investigación e desenvolvemento.

5.1.A Política Agraria Común.

Debemos de considerar ás relativas á OCM do leite e produtos lácteos, sendo de especial relevancia a aplicación do réxime de cotas e da normativa sanitaria do leite.

A aplicación das cotas do leite en España leva a unha limitación da cantidade global do leite de vaca entregado ás industrias a 5,22 millóns de toneladas, cando as estimacións sobre o leite entregado na campaña 1991-92 sitúan a produción ó redor de 5,7 millóns de toneladas, que vai levar a unha redución dun 9,2% a través dos plans de abandono.

A cobertura de parte deste déficit virá en parte pola redución das cantidades de leite en pó vendidas polas industrias á intervención e noutra é de prever que será por medio da importación de produtos elaborados, pois as posibilidades de importar leite sen elaborar polas industrias lácteas españolas van ser moi limitadas dado que nos outros países están-aplicándose as cotas e o prezo do leite é máis elevado debido ós cambios dos últimos meses na paridade da peseta.

Polo tanto, a aplicación das cotas pode provocar unha redución do volume industrializado e unha elevación dos prezos pagados polo leite ós gandeiros ó incentivar unha maior competencia entre as industrias polo abastecemento de materia prima, dos que os primeiros efectos xa se están refrexando nas subas do prezo do leite do mes de xullo e nas expectativas de novas elevacións nos próximos meses. Nesta situación entendemos que as industrias establecidas en Galicia deberan ter unha maior vantaxe comparativa pola súa maior proximidade ó abastecemento do leite.

A aplicación da normativa sanitaria non debera presentar máis dificultades nas súas esixencias en materia de estruturas e equipos para as industrias, salvo nalgunha fábrica de queixos onde o esforzo de adaptación será maior. Coas excepcións que se poden incluír no prazo establecido para a refrixeración total do leite en orixe e as melloras na calidade que se poden evidenciar das mostras analizadas polo Laboratorio Interprofesional, non deberan presentarse especiais problemas para cumprir coa calidade esixida polo leite.

5.2.Financiación, infraestructuras e investigación e desenvolvemento.

A importancia da financiación na competitividade ven derivada das elevadas necesidades de circulante debidas ó desfase nos períodos de cobros á distribución alimentaria e dos pagos ós gandeiros, e dos altos tipos de interese pagados pola financiación allea. O mercado financeiro parece escasamente motivado pola actual estrutura financeira das empresas e polo grao de atracción do sector.

As infraestructuras de transporte no medio rural e as redes internas de Galicia repercuten directamente nos custos de recollida e as de comunicación co resto do Estado nos de acceso e competitividade nos mercados. Actualmente estase a producir un desfase desfavorable ás industrias lácteas galegas entre o estado das infraestructuras de comunicación de Galicia co resto do Estado e as rutas das importacións dos produtos lácteos (autovías de acceso a Francia).

A ausencia de centros de investigación e desenvolvemento e de servizos, de carácter público ou asociativo, que poidera repercutir nas áreas de tecnoloxía de produtos, servizos e de formación de man de obra cualificada nas áreas de produción ou de xestión comercial é unha carencia importante, dada a dimensión económica das empresas que lles limita o desenvolver servizos propios de investigación e desenvolvemento.

6. Consideracións finais.

As industrias lácteas teñen unha importancia clave na transformación dun produto básico na nosa agricultura dándolle saída e estabilidade ó sector produtor, engadindo valor ós produtos e poñendo en conexión a produción e os mercados.

Entendo que está insuficientemente comprendido e valorado o carácter estratéxico desempeñado pola produción/industrialización do leite no conxunto da economía galega, que abarca unhas 75 mil explotacións, aporta uns 2.400 empregos industriais directos e outros moitos indirectos en transporte, subministración e servizos ás empresas; ademais hai varias comarcas rurais de Lugo, centro e oeste de A Coruña e nordeste de Pontevedra cunha considerable dependencia na produción de leite.

As limitacións actuais no potencial productivo das industrias lácteas quedan evidentes se temos en conta que o valor da produción do leite entregado ás industrias pódese cifrar en 59 mil millóns e o dos produtos elaborados polas industrias lácteas galegas en 71 mil millóns e se ademais tomamos como referencia que a transformación integral do leite en Galicia levaría a unha facturación das industrias lácteas no entorno dos 175 mil millóns de pesetas.

A elevada repercusión do prezo pagado polo leite nos custos de fabricación (salvo nos produtos frescos) e a reducida marxe económica na transformación, sobre todo do leite de consumo, dalle unha especial relevancia ás vantaxes que se poidan derivar da dispoñibilidade, do prezo e da calidade do leite. De aí a vantaxe comparativa das industrias galegas con relación á proximidade da subministración do leite e a importancia de aseguralo coa mellora das relacións cos gandeiros a través do establecemento de servizos de asesoramento ás explotacións, de relacións contractuais estables ou da participación no capital das empresas.

Con base a estudos recentes sobre os factores de competitividade nas industrias lácteas (15 e 20) e á situación das galegas neste contexto, segundo se refrexa nos anteriores apartados deste artigo, pódense indicar algunhas liñas do que poderían ser unhas directrices xerais das estratexias empresariais.

No leite de consumo as condicións dunha demanda en lenta regresión e un mercado maduro van levar a unha reestruturación para adaptarse ás novas esixencias, nas que as dificultades de adaptación e de competencia van variar coa dimensión económica das empresas. As empresas galegas elaboradoras de leite (todas elas de tamaño medio ou pequeno) van ter dificultades de adaptación debido á escasa marxe económica do

negocio e a dependencia na colocación dun volume importante de vendas nas grandes superficies, non sendo algunha que ten vantaxe comparativa nos custos de transformación, na tecnoloxía ou nas súas vendas nos mercados locais. De aí que as vías de mellora están na redución dos custos de transporte, transformación e xestión, na mellora da produtividade e da estrutura financeira e asegurando unhas mellores condicións de subministración, estreitando as relacións cos gandeiros. Tamén se pode acadar derivando parte da súa actividade cara ós produtos de maior valor engadido, pero sempre sobre a base de coidadosos estudos de viabilidade, dadas as dificultades de penetración no mercado destes produtos e o seu dominio por un grupo reducido de empresas. Ademais, estas empresas elaboradoras de leite van ser máis sensibles ás previsibles elevacións de prezos derivadas da aplicación das cotas. Claramente, a elevación da dimensión económica a través das fusións e das absorcións parece como unha saída necesaria.

As empresas queixeiras galegas son todas elas de pequena dimensión con relación ó mercado español, con tan só tres que se aproximan ó nivel dos mil millóns de facturación. A súa limitada dimensión, así como a non inclusión de queixos de elevado consumo no mercado español como os de mistura con outros leites (sobre todo ovella, que non están ademais limitados nas súas producións polas cotas) e a falta da valorización e axeitada promoción dos tipos de queixos propios limitan a súa capacidade competitiva.

As estatexias deberan ir polas melloras tecnolóxicas, sobre todo en relación coa automatización dos procesos e do envasado e polas políticas de diferenciación dos produtos, tanto de imaxe de marca como das características propias dos mesmos. As elaboracións artesanais de queixos incluídas en denominacións de calidade precisarían de acordos comerciais ou de consorcios para mellorar o seu acceso ós mercados, en especial os de fóra de Galicia.

Por todo iso, hai que resaltar a importancia da constitución dun grupo lácteo galego de base cooperativa, como o proxectado pola integración das actividades industriais de Leyma e Larsa (pola súa adquisición a ULN) e das cooperativas de comercialización integradas en Colaga. A nova empresa resultante transformaría uns 500 millóns de litros de leite ó ano (co que se convertería na primeira española por volume de recollida) e tería unha facturación en torno ós 35 mil millóns, como base para poder consolidar no futuro unha maior diversificación de actividades. Desgraciadamente, a retirada do apoio prometido por parte da Xunta en febreiro deste ano impediu a formación deste grupo cando existían acordos de base por parte das cooperativas e industrias implicadas.

Non pode aparecer como substitutivo deste grupo e non deba ampararse no mesmo nome outra iniciativa de integración de Leyma e Colaga, que aínda sendo a única saída posible cando faltou o apoio governamental e ó mesmo tempo unha base para abordar proxectos futuros, non pode ocupar o papel do anterior proxecto, alomenos a curto prazo, pois ten un volume de industrialización e de recollida considerablemente máis limitado.

Agradecementos

Á información facilitada por varias industrias e ás suxerencias e comentarios de varios coñecedores do sector, en especial de Xosé L.Saco.

REFERENCIAS

- 1.Renta Nacional de España y su distribución provincial. Banco Bilbao Vizcaya. 1989
- 2.Anuario de Estadística Agraria 1991. Consellería de Agricultura.
- 3.Anuario Alimarket, 1991.
- 4.Anuarios de Estadística Agraria (diversos años).Min.Agricultura.
- 5.La situación de la agricultura en la Comunidad. Informe 1992. comisión CEE.
- 6.Las explotaciones lecheras en Galicia. Dir.Territ. Min.Agricultura,1991.
- 7.Censo Agrario 1982.Galicia.INE.
- 8.Memoria 1992. Laboratorio Interprofesional Galicia (LIGAL)
- 9.Sector lácteo gallego. AGRO SPC. Consellería de Agricultura.
- 10.Prezos e índices de prezos agrarios.Leite. Varios números.Instituto Galego de Estadística.
- 11.L'agriculture des Pyrenées Atlantiques. Conjoncture. Min.Agriculture.Varios números
- 12.Prices agricoles.Eurostat.
- 13.Directorio industrias agrarias, 1992. C.Agricultura.
- 14.Le modèle agricole Breton. C.Canevet. PUR,1992.
- 15.Estudio sobre la posición competitiva del sector de alimentación y bebidas en España. Sector lácteo. Min.Agricultura.
- 16.El sector lácteo español.AGROsPC-Banco Créd.Agrícola,1987
- 17.Anuario Estadíst.Prod.Agraria.Min.Agricultura.
- 18.El sector lácteo en España y la CEE. Min.Agricultura,1986
- 19.El consumo alimentario en España,1990.Min.Agricultura.
- 20.El sector lácteo industrial español. F.Mombiola. El boletín, Min.Agricultura (en prensa)

SUMMARY The modernization of milk production during the past ten years is described, emphasizing the strategic importance that this production has played in Galician economy, and the need to approach this subject as a whole with other agricultural and food industries. Despite of processing 22% of the volume of the milk in the Spanish State, Galician processing industry has little representation in transforming and commercialized milk (9.5% of industrialized milk in Spain). There is also a 30% of milk produced in Galicia that is transported without processing. There is no Galician industry among the 10 biggest dairy industries in Spain, as regard volume of sales. About 22% of the milk produced in Galicia is processed in industries belonging to stockfarmer cooperatives; 17% in industries runned with Galician capital; 45% in industries runned with Spanish capital; and 23% in multinational industries. Figures of cooperatives and Galician capital are very low with reference to other European countries. A price policy for producers and an industrial policy seem to go together, but Galician industries show great weakness even in the home market. Therefore, as it has a capital importance in Galician economy, some general strategic guidelines are suggested for companies, underlining the importance of the constitution of a cooperative based dairy group. The withdrawal of aid promised by the Xunta administration is disapproved of.

The following text is extremely faint and illegible. It appears to be a list or a series of entries, possibly related to a historical or scientific record. The text is too light to transcribe accurately.